

Předběžná zpráva o 1. etapě záchranného archeologického výzkumu v prostoru býv. židovského hřbitova ve Vladislavově ul. na Novém Městě pražském

Mgr. Michaela Wallisová

Nutnost provedení velmi rozsáhlého záchranného archeologického výzkumu na parcelách domů čp. 1390/II a 76/II ve Vladislavově ul. vyvolal záměr České pojišťovny vybudovat komplex podzemních garáží. Při plánování způsobu vedení a provádění výzkumu bylo nutné provést zjišťovací výzkum (1. etapa) v co největším rozsahu už před demolicí, a to vzhledem k tomu, aby nedocházelo k větším narušením harmonogramu stavby. Vzhledem k náročnosti celé akce (celková plocha výzkumu je cca 200 m²) bylo rozhodnuto provést 1. etapu výzkumu v suterénu dosud stojícího domu čp. 1390/II. Ta proběhla od května do září roku 1997. Během této 1. etapy byla prokopána zhruba jedna polovina archeologických terénů (350 m³ z 600 m³). S ohledem na problémy se statikou domu bude zbytek plochy prozkoumán současně s domem 76/II a přilehlým dvorem v roce 1999.

Při plánování 1. etapy výzkumu v čp. 1390/II byly brány v úvahu výsledky archeologických výzkumů provedených v okolí čp. 1390/II. (*Huml 1985, 141*) a analýzy historických písemných pramenů. Na základě těchto informací a při odkrytí prvních sond bylo možné zjistit, že v suterénu budovy čp. 1390/II a na přilehlém dvorku se mezi kótami 194,87 a 193,00 m.n.m. nachází zhruba 1,8 m archeologických terénů.

Parcela domu čp. 1390/II. se nachází v jižní části Nového Města pražského, a to na svahu tzv. terasy Václavského náměstí (za vypracování geologického posudku děkuji J. Kovandovi). Z písemných pramenů je obecně známo, že prostor mezi ulicemi Spálenou, Jungmannovou a Lazarskou zaujímal ve středověku tak zvaná Židovská zahrada.

Židovská zahrada či hřbitov byla založena za vlády krále Přemysla Otakara II. roku 1254 na, do té doby nezastavěných pozemcích, jižně od Újezda sv. Martina. Založení tohoto ústředního židovského hřbitova pro celé Čechy může být starší a rok 1254 znamená snad jen potvrzení starší výsady k pohřbívání. Existence hřbitova je doložena v písemných pramenech až do roku 1478, kdy byl výnosem krále Vladislava zrušen a rozparcelován na měšťanské domy (*Tomek 1892, 250*).

Na základě vyhodnocení těchto informací bylo zcela jasné, že při výzkumu bude nutné počítat s větším množstvím zachovaných středověkých hrobů. Výkopy byly hloubeny na kótu 193,00 m.n.m., a to až pod úroveň okrových písčitých hlin, jejichž nejvyšší bod byl zachycen ve výšce 194,65 m.n.m., které překrývaly písky terasy Václavského náměstí (194,27 m.n.m.).

Podle výsledků archeologického výzkumu je projevem nejstarší lidské aktivity židovské pohřebiště, které lze datovat mezi léta 1254 až 1478. Tato datace byla provedena na základě úda-

jů z písemných pramenů. Hroby, dosud jich bylo prozkoumáno 88, totiž neobsahovaly žádný inventář, na základě kterého by bylo možné stanovit jejich jednotlivé stáří. Pouze v jednom hrobě (číslo LXIV) byl nalezen jeden střep zhruba datovatelný do 14. nebo počátku 15. století a dvě kruhové přezky s trnem (viz foto 3).

FOTO 3: KRUHOVÁ PŘEZKA NALEZENÁ V HROBU LXIV V SONDĚ A4

Pohřební ritus židovského obyvatelstva se vyznačuje jednoduchostí a strohostí. Nebožtíci měli být oblečeni pouze do pohřebního rubáše, příslušníci diaspory mohli být na poslední cestu vybaveni váčkem se zeminou z Izraele, který měl být uložen pod hlavou. Podle židovské věrouky totiž neměl být u mrtvých rozpoznatelný jejich sociální status (Ehl, Pařík, Fiedler 1991, 6). Vzhledem k tomu, že Židé z diaspory měli zpravidla k dispozici v každé zemi jen několik (někdy jen jednu jako v případě Čech) lokalit určených k pohřbívání, bylo nutné nebožtíky převážet, jak ostatně vyplývá i z celních statut, která dovolují Židům převážet své mrtvé zdarma. Židé tedy ukládali mrtvé do dřevěných rakví, aby bylo možné je transportovat na pohřebiště. Velmi pietní vztah k mrtvým lze pozorovat i v přístupu k organizaci hřbitova. Každý mrtvý měl právo na svůj hrob (a to včetně dětí) a nikdo nesměl narušit jeho posmrtný klid. Při archeologickém výzkumu ve Vladislavově ulici je dobře pozorovatelná tato snaha nenarušit starší hroby novými. Prostor hřbitova byl omezený, takže hroby jsou hustě kladeny vedle sebe a to tak, že někdy došlo ke zborcení stěn starších hrobů při hloubení nových. Zatím byly zjištěny pouze 2 vzájemné superpozice hrobových jam, nikdy ale nebyly narušeny rakve s ostatky.

Na pohřebišti v dnešní Vladislavově ulici byl tedy zjištěn právě tento prostý pohřební ritus. Nebožtík byl uložen na zádech (hlavou na západ, asi zhruba ve třetině případů došlo k menšímu odklonění mírně k jihu) s rukama podél těla (někdy ruce položeny pod pávní) do jednoduché dřevěné rakve, a to bez hrobové výbavy. Orientace hrobů dodržuje směr východ-západ.

Během archeologického výzkumu však bylo objeveno několik dalších zajímavých skutečností, které zatím nemají oporu v písemných pramenech zabývajících se pohřebním ritem. Někteří nebožtíci měli položeny na očích a v ústech naštípané břidlicové destičky (viz foto 2). Jiní byli na svou poslední cestu vybaveni jedním nebo dvěma valouny (velikost asi 10-20 cm) uloženými u kotníků či na prstech nohy (viz obr. 2-3). Vzhledem k tomu, že výzkum není dokončen, nelze zatím vyhodnotit četnost těchto odchylek a jejich význam. Stejně tak zatím není

FOTO 2: POHLED NA LEBKU S BŘIDLIČNÝMI DESTIČKAMI NA OČÍCH - HROB XXIX v SONDĚ I1

možné zhodnotit používání hřebíků v rakvích. Otázky spojené s ritem budou v budoucnosti konzultovány s A. Putíkem z Židovského muzea a s Hebrejskou universitou v Jerusalémě.

Obrovským překvapením bylo objevení hromadného hrobu (hrob VIII, viz foto 1) s částmi těl několika jedinců. Vzhledem k tomu, že dosud není hotov antropologický posudek prováděný V. Kuželkou z Národního muzea, je jakákoliv interpretace předčasná. Rozhodně se jedná o jev, který nemá analogii v prostředí židovské kultury. Zatím je možné konstatovat pouze skutečnost, že části těl několika jedinců, z nichž některé nesly známky velkého žáru, byly uloženy v dřevěné rakvi (60 x 100 cm) v mělké jámě.

FOTO 1: HROMADNÝ HROB VIII v SONDĚ A2 A) POHLED OD JIHU NA ČÁSTEČNĚ ODKRYTÝ HROB, B) DETAIL VYKOPANÉHO HROBU

Tyto informace jsou zcela nesporně přínosem k poznání pohřebního ritu, který byl rozmanitější více než se může zdát po přečtení příkazů pohřebního bratrstva (chevra kadiša).

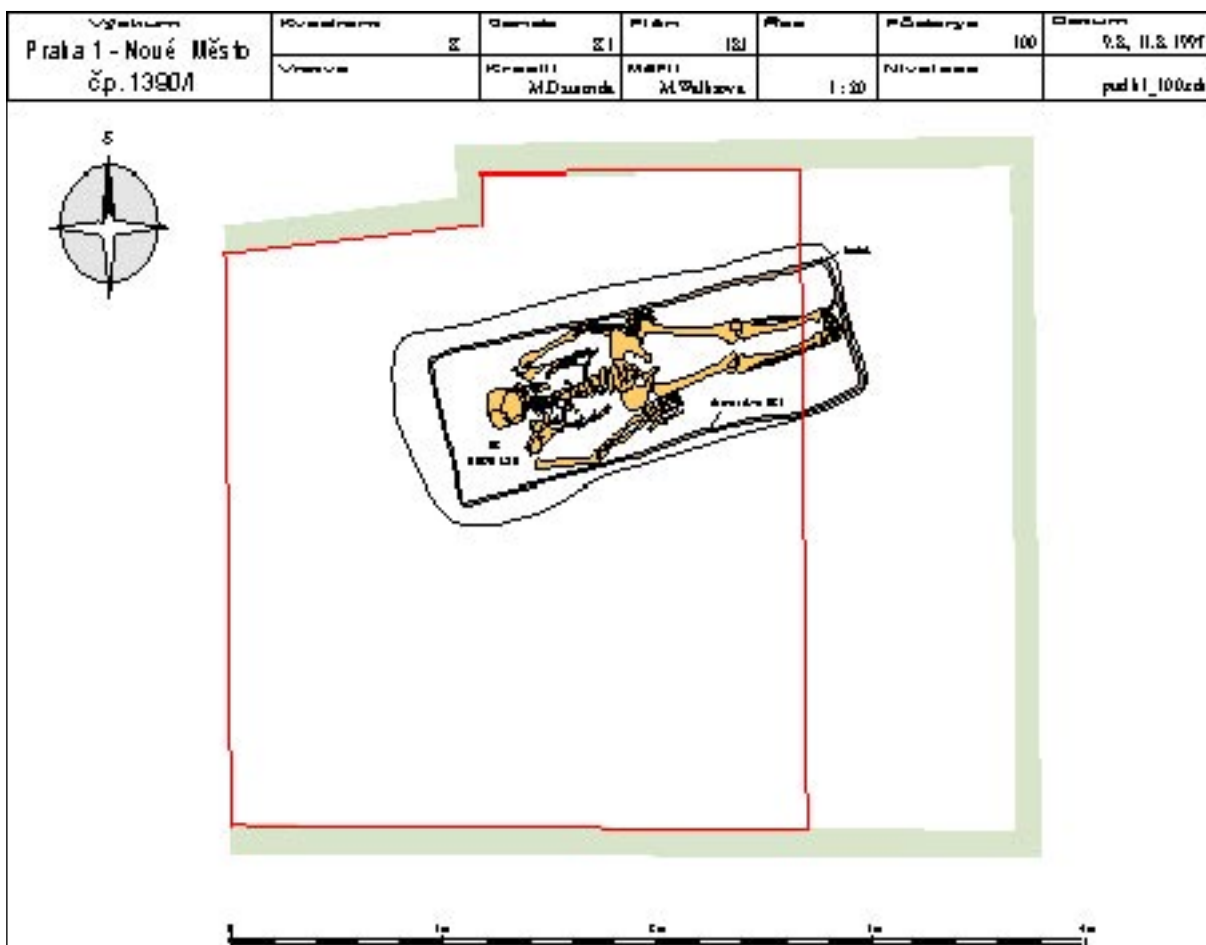
Po ukončení pohřbívání v roce 1478 byla celá oblast rozparcelována a zastavěna, což bylo potvrzeno archeologickým průzkumem na dvoře domu čp. 1390/II, kde jsou hroby naruše-

ny velkým objektem s keramikou z 2. pol. 15. století.

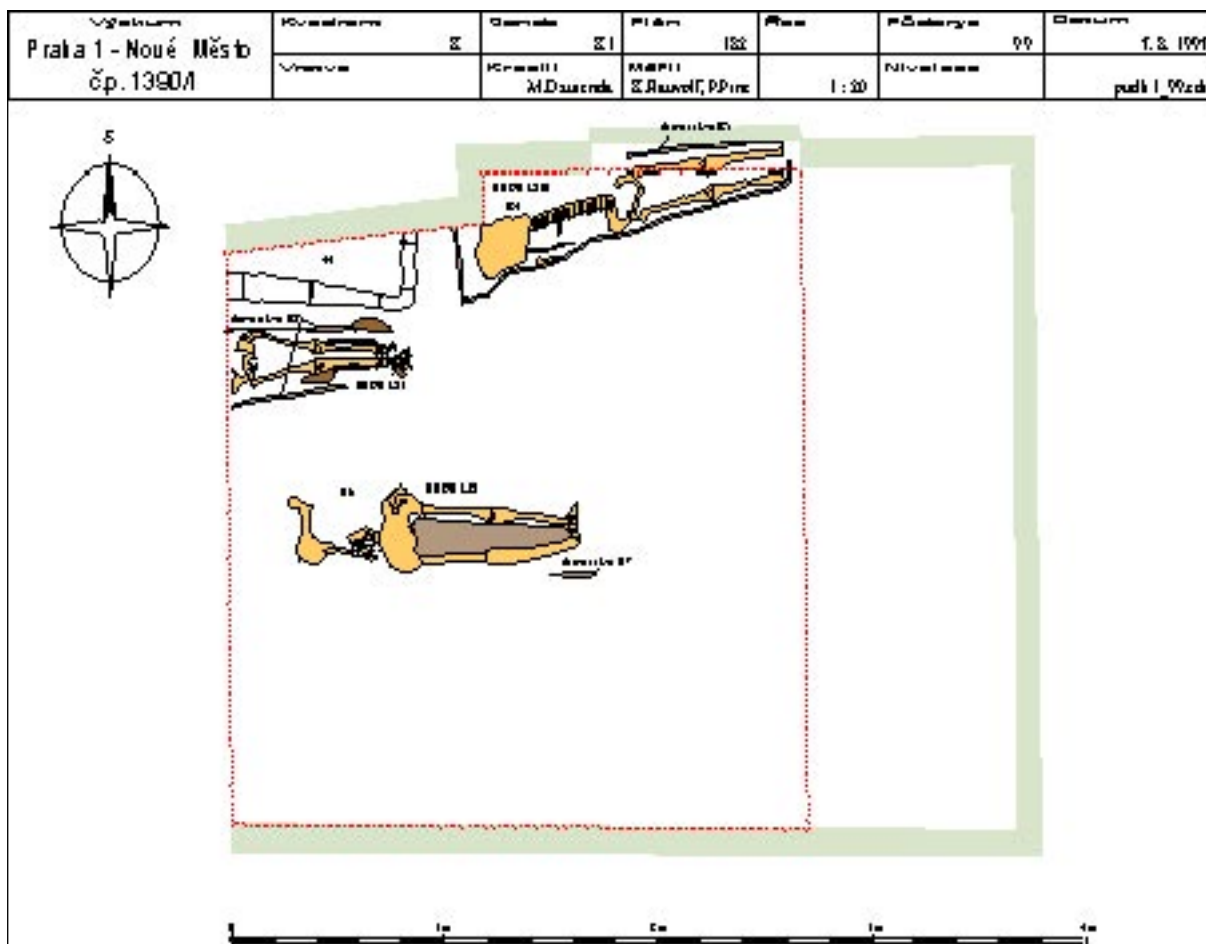
Z předchozích řádků vyplývá význam této lokality pro poznání historie této části Nového Města. Lokalita má však i významné postavení v evropském měřítku, a to z toho důvodu, že v celé Evropě je archeologicky prozkoumáno pouze několik středověkých židovských hřbitovů. Velký výzkum, který zdokumentoval 171 hrobů z období 11. století do roku 1391, proběhl ve Španělsku v letech 1945-6 na vrchu Montjuich u Barcelony (*Duran Sanpere, Millas Vallicrosa 1947*). Nejlépe zpracován a rozsáhle publikován je pouze středověký židovský hřbitov z 12.- 13. století v Yorku (Velká Británie), který byl prokopán v letech 1982-3. Výzkum téměř 500 hrobů s podrobnou antropologickou analýzou zatím nemá v Evropě obdoby (*Lilley, Stroud, Brothwell, Williamson 1994*). Nejnovější výzkum na francouzské lokalitě ze 13.-14. století v Ennezat u Clermont-Ferrand, kde bylo dosud objeveno 32 hrobů z nichž 20 bylo prozkoumáno, nebyl publikován.

Výsledky 1. etapy archeologického výzkumu v čp. 1390/II jsou ještě stále vyhodnocovány. Pozůstatky zemřelých byly předány do Národního muzea V. Kuželkovi k provedení detailních analýz, rozbor geologické situace provedl J. Kovanda, analýzou kamenů nalezených v hrobech se zabýval J. Ševčík, analýzou dřeva rakví pak M. Kaplan. Tyto analýzy by měly být samostatně publikovány po ukončení celého výzkumu v roce 1999.

Vzhledem k očekávanému nárůstu počtu hrobů bylo rozhodnuto terénní dokumentaci převést do grafického programu Corel Draw 8.0, což přispěje k poznání jednotlivých složek pohřebního ritu (základní zpracování provedla firma Peres). Při zpracování kontextových listů byla použita databáze Acces dle manuálu občanského sdružení Archaia.

OBR. 1: HROBY LXII V SONDĚ K1 (V COREL DRAW 8.0 VYHOTOVILA FIRMA PERES)

OBR. 2: HROBY LIX, LXI, LXIII v SONDĚ K1 (v COREL DRAW 8.0 VYHOTOVILA FIRMA PERES)

Po zpracování výsledků celého výzkumu na parcelách domů čp. 1390/II a 76/II bude možné provést srovnání s výše uvedenými evropskými lokalitami. K celé akci je nutné přistupovat nanejvýš zodpovědně, protože podobná možnost ke zkoumání středověkého židovského hřbitova se v Evropě asi dlouho nenaskytne. Kromě analýzy samotného pohřebního ritu bude možné provést srovnání židovské populace v Praze s jinými židovskými populacemi v Evropě a ostatním obyvatelstvem středověké Prahy.

Literatura:

Duran Sanpere A., Millas Vallicrosa Y.J.M. 1947: Una necropolis Judaica en al Montjuich de Barcelona, Sefarad 7, 231-59,

Ehl P., Pařík A., Fiedler J. 1991: Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy, Praha.

Huml V. 1985: Praha 2, Nové Město, Vladislavova ul. 17, čp. 1390/II in: Výzkumy v Čechách 1982-1983, str. 140-141, AÚ ČSAV, Praha.

Lilley J.M., Stroud G., Brothwell D.R., Williamson M.H. 1994: The Jewish Burial Ground at Jewbury, The Archaeology of York, Volume 12: The Medieval Cemeteries, York Archaeological Trust, York.

Tomek V.V. 1892: Dějepis města Prahy I, Praha.

Resumé:

V roce 1997 započal rozsáhlý archeologický výzkum v prostoru židovského hřbitova ve Vladislavově ulice (čp. 1390/II). Tento židovský středověký hřbitov fungoval podle písemných pramenů mezi léty 1254-1478. Během první etapy výzkumu bylo objeveno 88 hrobů. Mrtví byli uloženi na zádech v natažené poloze s rukami podél těla (někdy složeny pod pánev) s hlavou na západ či mírně posunutou směrem k jihu. Někteří jedinci měli na očích a v ústech břidlicové destičky nebo valouny uložené u chodidel. Prosté dřevěné rakve s těly se nacházely v hlubokých jamách, které se vzájemně respektovaly kromě dvou případů, nikdy však nedošlo k narušení samotných rakví. Ojedinelý je nález dvou kruhových přezek, neboť dle židovského pohřebního ritu nebyla povolena hrobová výbava. Největším překvapením bylo objevení hromadného hrobu s částmi těl několika jedinců. Některé kosti byly zcela nebo částečně spáleny. Ostatky byly uloženy v dřevěné rakvi (60x100 cm) a ve srovnání s ostatními hroby poměrně mělce zakopány. Zatím nebyla zjištěna jakákoliv analogie ve světě, a to ani po spolupráci s odborníky na židovskou kulturu. Jakékoliv závěry bude možné provést až po ukončení celého výzkumu v roce 1999, neboť z plochy (cca 200 m²) byla prozkoumána asi 1/6. Tehdy bude možné provést srovnání s podobnými lokalitami ve Velké Británii, Francii a Španělsku a jiných zemích, kde zatím proběhly archeologické výzkumy jen v několika málo případech.